

STAPSGEWIJS OP ZOEK NAAR ONLINE BRONNEN

Hoe help je leerlingen op weg om weloverwogen keuzes te maken in het online zoekproces?

Laat het zoeken naar online bronnen tijdens de lessen Nederlands verheven worden tot doel, in plaats van slechts een middel. Dit is de voornaamste wijze les die eerstegraadsdocenten Nederlands Anne Zwaferink en Thomas Frik trokken uit een onderzoek naar het zoeken van internetbronnen door bovenbouwleerlingen in het voortgezet onderwijs. Leerlingen hebben een duw in de juiste richting van de docent nodig om hun zoekproces naar bruikbare en dus ook betrouwbare internetbronnen te laten slagen.

THOMAS FRIK & ANNE ZWAFERINK

Het zoeken naar bronmateriaal wordt in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs gezien als een belangrijke vaardigheid (KNAW, 2012). De vaardigheid valt onder het leergebied digitale geletterdheid, specifiek onder de noemer 'structurele en strategische informatie- en datavaardigheden': '(...) [Het] vinden en verwerken van data, informatie en digitale content. Beoordelen van de relevantie van de bron en inhoud' (Tank & Spronk, 2022). Voor het schoolvak Nederlands moeten leerlingen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs in staat zijn om

een juiste zoekstrategie te bepalen wanneer zij informatie nodig hebben voor bijvoorbeeld een debat of betoog (SLO, 2018).

Deze vaardigheden vormen voor leerlingen een uitdaging. Waar zij vroeger naar een bibliotheek gingen om offline bronmateriaal (bijvoorbeeld tijdschriften of kranten) te raadplegen, zijn ze nu aangewezen op het eindeloze online aanbod van allerlei artikelen, websites en onderzoeken. Uitspraken over de betrouwbaarheid van deze bronnen liggen door de impact van complottheorieën, fake news en de opkomst van ChatGPT gevoeliger dan ooit. Het is dan ook niet gek dat het zoeken naar

Foto: Tom van Limpt

online informatie een uitdaging is voor de gemiddelde bovenbouwleerling. Naast de juiste zoektermen leren te gebruiken, moeten leerlingen ook kritisch zijn tegenover zichzelf en de zoekresultaten die zij aantreffen.

Uit onze eigen onderwijspraktijk als docent Nederlands blijkt dat leerlingen verschillende online informatiebronnen en daarmee ook verschillende online tekstsoorten als bronnen gebruiken bij het uitvoeren van hun opdrachten voor het schoolvak Nederlands, zoals bij het schrijven van een betoog. De bronnen die leerlingen selecteren voor hun opdrachten zijn niet allemaal even relevant. Denk hierbij aan blogs en gesponsorde

webteksten. Dit leidt tot de vraag of leerlingen eigenlijk wel in staat zijn om op gerichte wijze naar het voor hen benodigde bronmateriaal te zoeken. Zijn leerlingen in dit proces kritisch op hun vondsten of zijn ze al tevreden met de eerste zoekresultaten die ze tegenkomen op de eerste zoekpagina?

Ontdekken wat leerlingen doen

Om te weten te komen hoe leerlingen nu eigenlijk hun bronnen verzamelen, hebben wij een Lesson Study uitgevoerd. In een Lesson Study wordt een les ontwikkeld waarin het handelen van leerlingen wordt geobserveerd

STAPPENPLAN

informatie zoeken in 6 stappen

Het stappenplan uit de onderzoeksles

om zo tot een dieper begrip te komen van het denken en leren van leerlingen (De Vries et al., 2016). Met de les konden we tevens onderzoeken hoe leerlingen een door ons vormgegeven stappenplan voor het zoeken naar online bronnen gebruikten. Onze onderzoeksles zag er als volgt uit.

In de eerste fase van de les gingen drie bovenbouwleerlingen (havo 4) op zoek naar drie geschikte internetbronnen. De opdracht luidde: 'Formuleer samen drie met bronnen ondersteunde argumenten bij de stelling: Vliegen binnen de EU moet verboden worden.' De leerlingen waren vrij om hun eigen zoekproces in te richten. Wel waren ze verplicht om verslag te doen van hun voortgang in een voorgestructureerd formulier.

In de tweede fase van de les kregen dezelfde leerlingen een soortgelijke opdracht: 'Formuleer samen drie met bronnen ondersteunde argumenten bij de stelling: Plastische chirurgie moet verboden worden.' Het verschil ten opzichte van de vorige opdracht was dat de leerlingen dit keer voor het zoekproces een filmpje te zien kregen waarin in stappen werd uitgelegd hoe zij het zoekproces het beste vorm konden geven. Dit stappenplan kregen zij ook op papier uitgereikt (zie kader). De leerlingen waren verplicht om hun zoekproces in dezelfde stappen te doorlopen. Hiervan deden zij opnieuw verslag in hetzelfde voorgestructureerde formulier.

Na afloop van de les werden de leerlingen geïnterviewd door de docenten. In dit interview werd teruggeblikt op de twee opdrachten die de leerlingen moesten uitvoeren.

Wat leerlingen daadwerkelijk doen

In de eerste fase van de les mochten leerlingen hun zoekproces zelf vormgeven. Een van de leerlingen beschreef de volgende strategie: 'Dan ga ik trefwoorden daaruit [de stelling "Vliegen binnen de EU moet verboden worden"] opzoeken of gewoon de hele stelling typen.' Uiteindelijk

Uiteindelijk besloten de leerlingen om de gehele stelling als zoekterm te gebruiken en de resultaten stuk voor stuk te beoordelen, te beginnen bij het eerste zoekresultaat

besloten de leerlingen om de gehele stelling als zoekterm te gebruiken en de resultaten stuk voor stuk te beoordelen en te beginnen bij het eerste zoekresultaat. Uit dit voorbeeld blijkt dat er bij de leerlingen voorafgaand aan het zoeken geen uitgebreide oriëntatie op het zoekproces en het onderwerp plaatsvindt.

In het tweede deel van de les zagen we dat een duidelijke instructie en een bijbehorend stappenplan over het zoekproces wél leidde tot gericht zoeken en tot een beter begrip van wat gericht zoeken behelst. Leerlingen namen meer tijd om na te denken over de stelling bij het onderwerp plastische chirurgie, voordat zij overgingen tot het zoeken. Ze waren nu verplicht om deelvragen te bedenken en zoektermen te formuleren die het zoekproces konden vergemakkelijken (zie kader), zoals 'Wat is het verschil tussen medische plastische chirurgie en normale plastische chirurgie?' en 'Wat zijn de gevaren van plastische chirurgie?'. Wij denken dat het vooral de oriënterende fase uit het stappenplan is die tot meer begrip bij de leerlingen heeft geleid. De leerlingen gaven in het interview na afloop van de les dan ook aan dat zij niet eerder inzagen dat een nadenkfase vóór het daadwerkelijke zoeken de efficiëntie ervan kon vergroten. Een leerling zei daarover: 'Ik had nog nooit zo nagedacht over deelvragen, maar nu zou ik dat zeker gaan doen en gebruiken voor mijn zoekopdracht.' Bovendien wilden de leerlingen het stappenplan ook bij andere schoolvakken inzetten. Het stappenplan heeft dus een vakoverstijgende waarde.

Het is vooral de oriënterende fase uit het stappenplan die tot meer begrip bij de leerlingen heeft geleid

Is de bron betrouwbaar?

Naast het zoeken naar bronnen, denken wij dat we leerlingen ook meer kunnen ondersteunen

in het beoordelen van de betrouwbaarheid van bronnen. De les Nederlands, of een ander vak waarbij leerlingen zelf bronnen moeten zoeken, kan hierbij een beslissende rol spelen. De leerlingen in onze onderzoeksles deden ook zonder expliciete instructie uitspraken over de betrouwbaarheid van internetbronnen, maar niet elke uitspraak was even gegrond. Uitspraken als 'De bron ziet er netjes uit', 'We kennen de site' en 'De bron geeft genoeg informatie' duiden nog niet op diep begrip over wat een bron betrouwbaar maakt.

Ook toen leerlingen in het tweede gedeelte van onze les met het stappenplan werkten, waren zij (nog) niet in staat om helder te formuleren wat een gevonden bron betrouwbaar maakt en wat niet. Zo gaven de leerlingen aan dat de 'informatie klopte' op de website, maar niet waarom deze informatie dan zou kloppen en waarom dat zou bijdragen aan de betrouwbaarheid van de website. Leerlingen gaven in de les aan dat bepaalde sites, zoals AD.nl, voor hen bekend waren en daardoor ook betrouwbaar. Toen de leerlingen een voor hen onbekende bron tegenkwamen – 'Alleen ik heb nog nooit gehoord van Joop' (de website <joop.bnnvara.nl>) –, namen zij niet de moeite om meer over deze website te weten te komen, zoals bijvoorbeeld door op de website te zoeken naar informatiepagina's, in dit geval 'Over Joop'. Leerlingen kunnen dan nagaan wie of wat er achter de inhoud op de site zit en wat het achter-

Het zoekproces van leerlingen naar internetbronnen verdient meer aandacht binnen het schoolvak

Nederlands

liggende doel van de website is. Is het doel louter informeren of is er ook sprake van enige mate van amuseren en/of activeren?

Een andere strategie die leerlingen kunnen gebruiken, is het vergelijken van min of meer dezelfde informatie op een andere website. Het zijn zulke schijnbaar eenvoudige strategieën die belangrijk zijn bij het beoordelen van betrouwbaarheid, maar die leerlingen nog niet inzetten. Voor ons docenten blijft er daarom een belangrijke taak liggen om deze strategieën in de les onder de aandacht te brengen.

Gebruik en verbetering van het stappenplan

Met het door ons ontworpen stappenplan hebben we de leerlingen goed op weg geholpen bij hun online zoektocht, maar het stappenplan bleek niet op alle fronten succesvol. Zo werd er in stap 3 voorgesteld ‘zoveel mogelijk elementen (kernwoorden) van je deelvraag’ te benoemen en ‘per element zoveel mogelijk synoniemen’ te bedenken. Dit leidde er in onze les toe dat leerlingen lang nadachten over de synoniemen voor het zoekwoord *waarom*. Hierdoor ging er veel lestijd verloren. Deze stap verdient in een nieuwe versie van het stappenplan dus nuancering of een duidelijker voorbeeld.

Daarnaast leken onze leerlingen niet te beseffen dat gesponsorde content op het internet met een ander doel geschreven is dan teksten waar niet voor betaald is. Leerlingen zijn in het stappenplan bij stap 4 wel gewezen op gesponsorde content, maar in een nieuwe versie kunnen we dit uitgebreider formuleren.

Een ander punt dat we niet bij ons stappenplan hadden betrokken, was het activeren van voorkennis van het onderwerp door een vraag als: ‘Schrijf op wat je al weet van het onderwerp.’ Door het activeren van voorkennis kom je sneller op mogelijke deelonderwerpen. Dit vergemakkelijkt vervolgens het bedenken van zoektermen.

Hoe verder?

Het zoekproces van leerlingen naar internetbronnen verdient volgens ons dus meer aandacht binnen het schoolvak Nederlands. Het zoekproces is verweven in allerlei

schoolopdrachten en maakt onderdeel uit van verschillende schoolvakken, maar we zien minder terug dat het zoekproces zelf tot lesdoel wordt verheven. Om zicht te krijgen op wat leerlingen daadwerkelijk doen wanneer zij het internet op worden gestuurd om materiaal te verzamelen, raden wij docenten aan om hier expliciet aandacht aan te besteden in de les. Pas dan wordt duidelijk waar de mankementen liggen en welke onderdelen van het zoekproces extra aandacht behoeven.

Het stappenplan zoals we dat in onze les gebruikt hebben, kan als hulpmiddel dienen bij het ondersteunen van het zoekproces van leerlingen. Ook lessen waarin het modelleren van het zoekproces een rol speelt, kunnen hierbij uitkomst bieden. Leerlingen zullen in ieder geval moeten weten met welk doel zij informatie opzoeken. Na begeleide oefening in het zoeken, kun je leerlingen wat meer loslaten. Uiteindelijk moeten leerlingen zelfstandig geschikte zoekstrategieën kunnen toepassen en uit het zoekresultaat geschikte bronnen kunnen selecteren. Laat leerlingen ontdekken welke obstakels er tijdens het zoekproces kunnen ontstaan, en welke strategieën ze tot hun beschikking hebben om deze obstakels te overwinnen. Hiermee vergroot je de digitale geletterdheid van leerlingen. Dat de digitale geletterdheid van leerlingen verbetering behoeft, vond ook de minister voor Primair en Voortgezet Onderwijs, Dennis Wiersma (2022). Met onze bovenstaande inzichten in het zoekproces van leerlingen hopen wij hieraan ook een bijdrage te leveren, want er valt voor onze leerlingen nog een (digitale) wereld te winnen. ■

LITERATUUR

KNAW. (2012). *Digitale geletterdheid in het voortgezet onderwijs*.

Vaardigheden en attitudes in de 21ste eeuw.

Klein Tank, M., & Spronk, J. (2022). *Startnotitie kerndoelen digitale geletterdheid*. SLO.

SLO. (2018). *Leerlijn digitale geletterdheid informatievaardigheden po-vo*.

Geraadpleegd via <https://slo.nl/@7553/slo-2018-03-05-1/>

Vries, S. de, Verhoef, N., & Goei, S. L. (2016). *Lesson study: Een praktische gids voor het onderwijs*. Garant.

Wiersma, D. (2022, 4 april). *Curriculum funderend onderwijs* [Kamerbrief].

Geraadpleegd via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/04/04/curriculum-funderend-onderwijs>

binnenkort

Bezoek IATEFL-congres met een beurs van Levende Talen Engels

Levende Talen Engels stelt elk jaar een beurs beschikbaar voor een student of leerkracht om het IATEFL-congres in het Verenigd Koninkrijk te bezoeken. IATEFL (International Association of Teachers of English as a Foreign Language) organiseert jaarlijks een grote, internationale conferentie voor leraren Engels – een bijeenkomst bij uitstek om te leren, te delen en te netwerken met peers van alle leeftijden en nationaliteiten. In 2024 vindt het congres plaats van 15 tot en met 19 april in Brighton.

De beurs van Levende Talen Engels (700 euro voor studenten en 500 euro voor leerkrachten en vvtto-coördinatoren) is bedoeld als tegemoetkoming in de kosten voor congres, reis en verblijf. Wil je meedingen naar de beurs en ben je pabo-student, leerkracht basisonderwijs of vvtto-coördinator, dan kun je meer informatie nalezen over de te doorlopen procedure op <levendetalen.nl/talensecties/sectie-engels>. De deadline is 27 november 2023.

VONK-inspiratiemiddag

Op dinsdag 3 oktober 2023 vindt vanaf 14:00 uur een gratis digitale VONK-inspiratiemiddag plaats voor secties Nederlands. De middag begint met een presentatie van actuele ontwikkelingen in het vakgebied. Daarna volgen deelnemers met hun sectie twee workshops naar keuze. De workshopgevers, die naast docent Nederlands ook onderzoeker zijn, vertellen over hun onderzochte lesmateriaal om zo een brug te kunnen slaan tussen onderzoek en de lespraktijk.

De VONK-inspiratiemiddag wordt georganiseerd door docent-onderzoekers met een Dudoc-Alfa-beurs in samenwerking met Levende Talen Nederlands en de Meesterschapsteams Nederlands.

Inschrijven kan met de hele sectie via <vllt.nl/vonk>. Voor vragen of meer informatie kun je terecht bij <vonkinspiratiemiddag@gmail.com>.

Le français passe partout

De 17e editie van het Nationaal Congres Frans vindt plaats op donderdag 7 en vrijdag 8 maart 2024 in hotel Van der Valk Schiphol. Dit hotel ligt aan de A4, ten zuiden van Amsterdam en vlak bij de luchthaven Schiphol. Het congres start op donderdag 7 maart om 9.45 uur en eindigt met de lunch op vrijdag 8 maart. Het thema deze editie is ‘Le français passe partout’. Maar liefst tachtig workshops worden deze twee dagen aangeboden en daarmee is het programma van het congres weer goed gevuld. De onderwerpen variëren van *le français précoce* tot jeugdliteratuur, van methodekeuze tot AI en ChatGPT, van inspiratie voor de lessen tot... vult u zelf maar in! In de Congreskrant, die in november verschijnt, zal het programma uitvoerig toegelicht worden.

Nieuw is ook de komst van een francofone boekhandel die (onder andere) gespecialiseerd is in jeugdliteratuur. Zij lichten voor en bieden ter plaatse ook een grote keuze boeken aan die u direct kunt kopen voor de school- of klassenbibliotheek (of uw eigen boekenkast). Tevens hebben zij toegezegd een workshop aan te bieden waarin zij vertellen vanuit hun expertise wat er zoal op de markt is voor jeugdliteratuur (en dat begint al bij allerkleinsten van *le français précoce*, tot niveau *lycée*).

Voor meer informatie, zie de tweetalige website <www.congresfrans.nl> en houd dit najaar uw brievenbus in de gaten voor de Congreskrant. Daarnaast kunt u zich altijd inschrijven voor de gratis digitale nieuwsbrief via de website.

Literatuur in de Klas

Op 3 oktober organiseren De Reactor en deBuren voor de zevende keer een nascholingsdag voor middelbareschooldocenten Nederlands. De Dag van de Literatuurkritiek vervelt tot Literatuur in de Klas. Dit jaar is de vraag die centraal staat: hoe maak je emoties bespreekbaar in het literatuuronderwijs?

Tijdens Literatuur in de Klas maken de deelnemers kennis met boeiende schrijvers, academici en literatuurcritici uit Vlaanderen en Nederland. Zij reflecteren op de onderwijspraktijk en reiken concrete lesmethoden aan voor in de les Nederlands.

De nascholingsdag wordt georganiseerd in de Week van het Nederlands. Ambassadeurs Esohe Weyden en Pete Wu zullen tijdens Literatuur in de Klas aanwezig zijn en een performance brengen die zij samen hebben geschreven. Hun performance gaat over de zoektocht naar emotie in het Nederlands.

Aan het evenement is ook een lesbrieven en schrijfwedstrijd voor scholieren verbonden: de Jonge Recensent 2023 (zie <vllt.nl/jongerecen>). Literatuur in de Klas vindt plaats in De Brakke Grond in Amsterdam. Voor verdere informatie zie <vllt.nl/litinklas>.